

KREATÍV SZOLFÉZS LEENDŐ PEDAGÓGUSOKNAK

Fekete Anikó, aniko02a@gmail.com

ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola

1. Bevezetés

Kádár György előadásában (Kádár:2010) a „masszakultúra” térhódításáról beszél és elemzi a mai zeneoktatás nehézségeit. Egyértelműen újra kell értelmeznünk a zenei nevelést, hiszen a XXI. században olyan impulzusok érik a diákokat, melyekkel nemcsak pedagógusként, emberként is nehéz lépést tartani. Az alábbiakban olyan innovációról számolok be, mely a leendő énektanárok hatékony munkáját és a tanulói aktivitást segíti Sáry László gondolkodása mentén.¹ Számos területen végeznek újító tevékenységüket hazánkban is, s ez a zenei fejlesztő munka már más földrészeken is fel-felbukkan,² ám még mindig elenyésző számban. Ezért is szorgalmazom a kreatív zene szélesebb körben való terjesztését.

2. Kreatív szolfézs gyakorlatok

A *Kreatív szolfézs* órák 2018 tavaszi szemeszterében az ELTE Zenei Tanszékén szerdánként és csütörtökönként, két különálló 45 perces kurzus formájában valósultak meg. A tantárgyat a BA I. évfolyamos zenekultúra, ének-zene, magyar-ének-zene szakosok, a BA II. évfolyamos ének-zene szakosok, az OT I. évfolyamos angol-ének-zene szakosok, az OT II. évfolyamos angol-, magyar-, matematika-, hittan-, földrajz-ének-zene szakosok, az OT III. évfolyamos magyar-, német-ének-zene szakosok vették fel, valamint egy vendéghallgató is jelen volt.

A félév célja az volt, hogy a résztvevők zenei módszertan tekintetében olyan jártasságra tegyenek szert, mely az ének-zene tanítása során a későbbiekben még segítségükre lehet. Olyan jógyakorlatokkal találkozhattak, melyek ritmusérzékük és hallásuk aktív fejlesztésére fókuszáltak, s minden esetben arra ösztönöztem őket, hogy közösen gondolkodjunk ezek megvalósításáról tanórai keretek között, további fejlesztési lehetőségekről, hogy maguk is minél kreatívabban lássanak neki majd egy-egy tananyag feldolgozásához. Ehhez elengedhetetlen volt a Sáry László-féle alapfilozófiát elsajátítani.

¹ Sáry László (2000): *Kreatív zenei gyakorlatok*. Jelenkor Kiadó.

² Fekete Anikó (2017): Zenei nevelés Új-Zélandon. *Tanulóközpontú oktatás, módszertani megújulás a szakképzésben és a felsőoktatásban*, 137-145. (Letöltés dátuma: 2018. máj. 1.) http://tmpk.uni-obuda.hu/letoltes/Trefort_konferencia_kotet-7-20170216.pdf

„...A teremtő fantáziának, a memória fejlesztésének, kreativitásnak ellenben nagy szerepet tulajdonít minden feladatánál a zeneszerző. Nem is lehet másként működtetni ezeket a gyakorlatokat. Számtalan etűdöt a hallgatók inspiráltak, Sáry László kéri is, hogy az új zenei gondolkodásmód tükrében és a társas zenélés céljából mind a játékot koordináló, mind a résztvevő a saját értelmezésében oldja meg azokat, s vegyen részt a játékban. Ez egyfajta szabadságot jelent mindkét oldalról. Játékosságot vár el tanártól és diáktól egyaránt. Az alapszabályokat szem előtt tartva el lehet térni, tovább lehet fejleszteni a feladatokat...”³

A gyakorlatok leírásában vezetőnek hívom a feladatok koordinálóját és résztvevőnek, játékosnak a megvalósítókat.

Gyakorlatok:

Hallásfejlesztés

- **Közös szolmizálás**

Körben ülve a vezető mutatja a szolmizációs jeleket és minden játékosnak ez alapján kell szolmizálni.

A gyakorlat következő szintjei:

- minden játékos szolmizál és kézjelez dótól dóig, majd visszafelé;
- minden játékos kézjelez, de körbe haladunk és mindig csak a soron következő éneklő a hangsor következő hangját;
- körben ülve egymásnak „dobáljuk” a hangokat, mindig egy ember kézjelez és szolmizál, ránéz bárkire a körben ülők közül és neki kell folytatnia a feladatot az előzőhöz hasonlóan.

- **Páros szolmizálás**

Mindenki választ magának egy párt, lehetőleg olyat, akivel keveset találkozik, dolgozik, akit kevésbé ismer. Ha páratlanul vannak a játékosok, akkor a vezető is beáll. A pár egyik tagja kezdi a szolmizálást, a másik pedig énekel a kézjelek alapján. Egy idő után cserélnek. Érdemes felhívni a résztvevők figyelmét, hogy bátran segítsék egymást az éneklésben, az intonálásban. Mivel egyszerre kezdi a teremben lévő összes páros a gyakorlatot, érdemes közös alaphangot megadni. Egyben kiválóan segít ez a szimultán feladatvégzés a fókuszálni a figyelmet. Összhangzattani érdekességek is felbukkanhatnak.

A gyakorlat következő szintjei:

³ Fekete Anikó (2018): *A kreatív zene Magyarországon – Sáry László munkásságának előzményeiről, életpályájáról.* Parlando folyóirat, 5. szám.

- egymás után felváltva énekelnek és kézjeleznek a résztvevők, így még jobban oda kell figyelni;
- az előző mintájára ugyanazt csinálják a játékosok, csak folyamatosan tartva a hangot és csak akkor hagyják abba, amikor a másik a kézjelre elkezd a saját hangját tartani.

- **Bumm!**

„Körben állunk. A „sheriff” középen helyezkedik el, aki úgy csinál, mintha rálőne az egyik játékosra. Ez a személy leguggol, a két mellette álló fél pedig egymásra lő. Aki lassú, kiesik. Hangot is kell adni a lövés közben...”⁴

A gyakorlat következő szintje:

- a vezető szolmizációs hangokkal „ló” a játékosokra. Érdekes szekundlépésekkel indítani, tehát a két egymás mellett állónak a vezető által énekelthez képest kell k2 vagy N2 lépéssel énekelnie. Pl.: dó = ré vagy ti;
- ha már biztosabban énekel a csoport, akkor lehet az alaphangtól további hangköztávolságokkal is kísérletezni;
- amikor már mindenki biztosan énekel, szabadon lehet bármit szolmizálni a vezető által megjelölt hangra.

- **Hangerdő⁵**

- **Trópusi eső**

„Körben ülünk csukot szemmel. Először csak csepeg az eső úgy, hogy a kezünket sodorjuk. Majd egy kicsit jobban csepereg, ahogy csettintünk. Ezek után megered, ekkor a combunkat ütjük. Végül zuhog, amikor a lábunkkal dobogunk. Ezt úgy adjuk körbe, hogy mindenkinek a tőle jobbra ülőre kell figyelnie. A játékosok csak akkor mehetnek tovább ezekben a fokozatokban, ha hallják, hogy társuk is továbblépett. Így képzeletben egy trópusi esőerdőt hozunk létre. Végül mindezt vissza is kell bontani.”⁶

Ritmusérzék fejlesztése

- **Megállt az óra! Ketyeg az óra!**

„Körben ülve két kezünket felváltva a combunkat ütjük pontosan abban a ritmusban, ahogy ez a két mondat hangzik: „Megállt az óra!” (szinkópa tá ti) „Ketyeg az óra!” (triola tá ti). Az utolsó nyolcadra mindig tapsolunk. Érdekes ezt a két mondatot külön is gyakorolni. A vezető ezek után azt kéri a játékosoktól, hogy folyamatosan az első mondatot ismételjék

⁴ Fekete Anikó (2015): *Játsszani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest, 43.

⁵ Tóth Árpád előadásában elhangzik a gyakorlat: (Letöltés dátuma: 2018. máj. 1.) https://www.youtube.com/watch?v=D_wM8bjQ_KE&t=3s

⁶ Fekete Anikó (2015): *Játsszani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest, 52.

(„Megállt az óra!”), majd amikor a fejével biccent, akkor egyszer ékeljék be a második mondatot („Ketyeg az óra!”), majd visszatérnek az alaphoz.

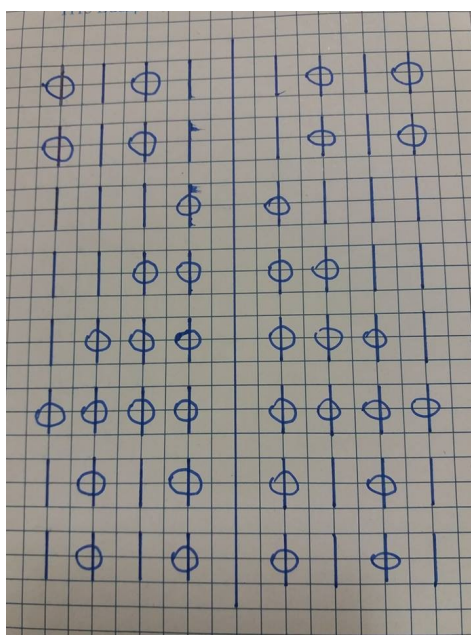
Fokozás: két csapat játszik. Mindkét csapat az alapmondat ritmusát üti, de utóbbiak beleüti néha a második mondat alapritmusát is. Így elcsúszik a ritmus. A feladat akkor ér véget, amikor mindkét csapat ismét ugyanazt üti.”⁷

- **Kínai templom**

Körben ülve megtanuljuk Weöres Sándor *Kínai templom* című versét:

Szent	fönn	Négy	majd
kert,	lenn	fém	mély
bő	tág	cseng:	csönd
lomb:	éj	Szép,	leng,
tárt	jő,	Jó,	mint
zöld	kék	Hír,	hült
szárny,	árny.	Rang,	hang. ⁸

Ezek után megtanuljuk a ritmusképletet. Az óramutató járásával ellentétesen 4/4-ben körözünk. Az első negyed a jobb láb elülső részével, a második negyed a bal láb elülső részével, a harmadik negyed a bal sarokkal és a negyedik negyed a jobb sarokkal történik. Ezzel tartjuk folyamatosan a tempót. Majd az alábbi képből kiindulva előbb balról jobbra (négy függőleges vonalig), majd fentről lefelé haladva minden függőleges vonalban található körre tapsolunk. Ha végeztünk az első oszloppal, jöhet a második. Ha ezt begyakoroltuk, akkor minden olyan függőleges vonalra, melyben nincs kör a Kínai templom szövegeit mondjuk szótagonként.

⁷ Fekete Anikó (2015): *Játszani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest, 95.

⁸ Montágh Imre: *Tiszta beszéd*, Holnap Kiadó, Budapest, 78.

Hallás- és ritmusérzék fejlesztése

- **Mondd el a nevedet!**

„A vezető énekelve kéri a csoport egy-egy tagjától: „Mondd el a nevedet!” A játészó valamilyen dallam alapján válaszol: „Bianka vagyok!”⁹

A gyakorlat következő szintjei:

- pontosan ugyanazzal a dallammal válaszol a játészos a feltett kérdésre;
- a játészosok egymástól énekelve kérdezek, válaszolnak.

- **Tapsfordító**

„Körben ülünk. Egyet tapsol a vezető, aztán a mellette jobbra ülő is tapsol, aztán a mellette levő is, s így tovább. Ha valaki kettőt tapsol, fordul a tapskör haladási iránya.

Máshogy: ugyanezt meg lehet próbálni körben állva egymás lábát megcsapva vagy földön, kezeket egymás mellé téve (X-kezes: vagyis a jobb kezemet a tőlem jobbra ülő bal combjára teszem, és azt csapom, s a bal kezemet a mellettem balra ülő jobb combjára teszem és azt ütöm. A jobb combomon a mellettem jobbra ülő bal keze, bal combomon a mellettem balra ülő jobb keze. A csapások csak sorban mehetnek. Így figyelni kell, a kezek hogyan keresztezik egymást.)”¹⁰

A gyakorlat következő szintje:

- minden egyes ütés negyedét ér. A *Béres legény* kezdetű népdalt együtt énekeljük, miközben a feladatot végezzük;
- aki valamelyik résznél elrontja, azt az a keze kiesett a játékból, de ettől függetlenül a dalt tovább éneklő társaival.

- **Hej rozmaring ritmusgyakorlattal**

Körben állunk, elénekeljük a *Hej rozmaring* kezdetű népdalt:

<i>Hej rozmaring, rozmaring</i>	<i>Hej rezedá, rezedá,</i>	<i>Hej kendermag, kendermag,</i>
<i>Leszakadt rólam az ing.</i>	<i>Karcsú a lány dereka.</i>	<i>Jaj, de büszke legény vagy.</i>
<i>Van már nékem kedvesem,</i>	<i>Ha karcsú is, illeti,</i>	<i>Mit ér a büszkeséged,</i>
<i>Ki megvarrja az ingem.</i>	<i>Barna legény szereti.</i>	<i>Ha nincsen feleséged.</i>

Majd megtanuljuk a hozzá kapcsolódó ritmusgyakorlatot: (tá ti ti tá tá) először a két kezemmel a combomat ütöm, majd két nyolcadra tapsolok kettőt, aztán csettintek mindkét kezemmel, végül a tőlem jobbra állóval két kézzel összetapsolok. Ő pedig hasonlóan folytatja a feladatot.

A gyakorlat további szintje:

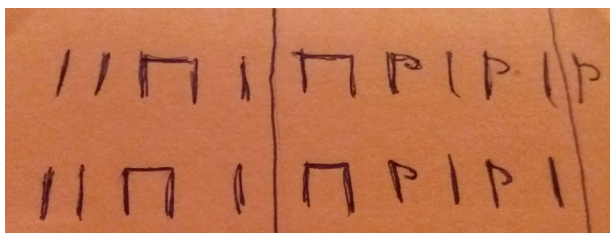
⁹ Fekete Anikó (2015): *Játészani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest, 89.

¹⁰ Fekete Anikó (2015): *Játészani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest, 23.

- miközben mindenki énekel, és hozzá a ritmusképletet is adogatjuk sorba, a vezető többször is elindíthatja egymás után a ritmusgyakorlatot.

- **Minden fa töve valami titkot rejt**

Körben ülve ritmizálva elmondjuk a szöveget, miközben két mutatóujjunkt tikfaként összeütve ütjük a mérőt. Amikor ez mindenkinek megy, ugyanezt a szöveget változtatással mondjuk: Minden fa töve valami titkot rejt *most*. Majd két csoportra váltva az egyik az egyiket mondja, a másik a *most* szóval kiegészítve a mondatot. Így szétcsúszik a ritmus. A gyakorlat addig tart, amíg vissza nem érünk a közös mondathoz:

- **Nevető kánon**

Körben ülve megtanuljuk az adott ritmusképletet: (ti ti tá tá) egyik lábammal dobbantok egyet, majd a combomra ütök, a mellkasomra és végül csettintek. Ezt ismételjük folyamatosan, miközben magánhangzókkal énekeljük az adott dallamot:

tá tá tá z tá tá tá z tá tá tá z = hi hi hi z he he he z ha ha ha z (s s s m m m d d d)

tá tá tá tá tá tá tá tá tá tá tá z = hi hi he he ha ha he he ha ha ha z (s m d s, m, s, d m d s, m,)

ti ti ti ti ti ti ti ti ti ti ti tá tá = ha ha ha ha hi hi hi he he he he ha ha (d r m f s l s l s f m r d d)

ti ti ti tá tá tá ti ti tá z = hi hi hi hi hi hi ha ha ha ha z (m r d r m d s, l, t, d)

A feladat következő szintje: a későbbiekben kánonban is elénekelhetjük a gyakorlatot.

3. Visszajelzések

3.1 Hallgatói értékelés

A félév zárásaként a hallgatókat arra kértem, hogy rövid válaszaikkal, kérdőív segítségével gondolják át, mit tapasztaltak ebben a pár hétben, értékeljék közös munkánkat. Az alábbi kérdések mentén tettem mindezt:

(a) Neme?

A szemeszter során nagyobb létszámban voltak női hallgatók, mint férfiak.

(b) Születési évszáma?

A legfiatalabb hallgató 1991-ben, a legidősebb pedig 1998-ban született.

(c) Melyik évfolyamba jár az ELTE-n?

A BA I-II., illetve az OT I-II-III. évfolyamokból látogatták a *Kreatív szolfézs* órát a hallgatók.

(d) Melyik szakra jár (szakpárral, specializációval együtt)?

Az ének-zene szak mellett zenekultúra, magyar, angol, matematika, hittan, földrajz, német szakokról érkeztek a résztvevők, valamint egy vendéghallgató is jelen volt, aki gitártanítással foglalkozik.

(e) Miért vette fel 2018 tavaszi szemeszterében a *Kreatív szolfézs* tantárgyat?

A hallgatók különböző céllal vették fel a kurzust. Volt, akinek a mintatantervben előírt *Szolfézs* órai teljesítményéből fakadóan oktatója kérésére kellett felvenni a plusz órát, fejlesztés céljából, mások pedig önszorgalomból tették mindezt. A teljesség igénye nélkül néhány érdekes válasz a következő volt:

„Reméltem, hogy olyan módszereket fogok tanulni, amivel játékosabbá tehetem a zeneoktatást.”

„Főként azért, mert fejlődni szeretnék mind ritmikailag, mint hallásilag.”

„A kreatív jelző miatt.”

„Plusz szabadon választható kredit miatt és mert tetszett a neve.”

„Nagyon érdekelt. Nagyon hasznosnak tartom, emellett élvezetes is, a "játékos tanulás"-t nagyon hasznosnak tartom.”

(f) Az gyakorlatok közül melyiket kedvelte leginkább?

A hallgatók többsége a *Hangerdő* megnevezésű gyakorlatot szerette legjobban.

(g) Miért kedvelte ezt a gyakorlatot?

„Izgalmas volt és nagyon kellett benne koncentrálni.”

„Mert egyszerre tudtam koncentrálni és élvezni az összhangzást.”

„Mert nagyon szép hangzást keltett, figyelni kellett egymásra.”

„Mert szórakoztató volt, élveztem.”

„Nemcsak magamra, hanem társaimra is figyelni kellett és érdekes volt megtapasztalni, ki hogy viszonyul a feladathoz.”

(h) Mely területen érzékeli, hogy fejlődött a *Kreatív szolfézs* órán?

A hallgatók nagyrészt ugyanazokat a területeket sorolták fel: ritmus, hallás, improvizáció, koncentráció, osztott figyelem, szolmizálás, bátrabb éneklés, belső hallás, hangszín változása.

(i) Milyen típusú gyakorlattal színesítené még a *Kreatív szolfézs* órát?

A hallgatók szívesen szolmizáltak volna még, valamint több páros, egyéni gyakorlatra tartottak volna igényt. A mozgással összekötött zenei feladatokat is preferálták, mások szerint minden területet érintettünk.

(j) **Kinek/kiknek ajánlaná még a Kreatív szolfézs órát?**

„Mindenkinek akinek van egy kis affinitása, hogy valaha zenét oktasson.”

„Mindenkinek, aki esetleg gyengébb szolfézsból, de akik jobbak, azoknak is érdekes, mert teljesen más oldalról közelíti meg a szolfézs kérdését.”

„Igazából bárkinek, aki kedveli a zenélést, éneklést, mert számomra nagyon jó élmény volt.”

„Nem csak zenében jártas embereknek, hanem bárkinek akit érdekel a művészetpedagógia vagy szeretne ilyen dolgokat tanulni és nem csak gyermekeknek, hanem tanároknak, felnőtteknek is.”

„Aki nem szeretne tipikus énektanár lenni.”

„Az összes hallgatónak a tanszéken.”

„Bárkinek, mert nem csak hasznos, de jól is éreztem magam minden órán.”

„Kortól függetlenül mindenkinek.”

„Mindenkinek, egészen kicsi kortól (óvodás) - főiskolás korig, mivel vannak nehezebb és könnyebb gyakorlatok.”

3.2 Oktatói értékelés

A szemeszter során a hallgatók képességei, affinitása komoly tapasztalatszerzésre adott lehetőséget számomra. A tizenkét gyakorlattal nem találkoztak még a tantárgy résztvevői, sokan nem is sejtették, mit választanak, ahogy a válaszadásokból is látszik, inkább csak érdekesnek találták az óra megnevezését.

A hetek során azonban kiderült, hogy különösen a testritmusok alkalmazásánál a hallgatókra nehéz feladat hárult. Egyértelművé vált számomra, korábbi feltételezésem beigazolódtott, hogy az általános iskola felső tagozatán túl a középiskolai évek lezárásával az ilyen kombinált gyakorlatok (pl. testritmusok énekléssel) nehézséget jelentenek a fiatal felnőttek számára. Ráadásul figyelmük, koncentrációjuk is véges, noha 45 perces órakeretekben találkoztunk. Ám az is beigazolódtott, hogy az újabb gyakorlatok beékelése mellett a folyamatos gyakorlásra nagy hangsúlyt fektetve makulátlanul elsajátítják ezeket a feladatokat, értik, fázisonként értelmezik azok felépítését. Fontos ez, mert pedagógiai kultúránkra jellemző az „abbahagyás stratégiája” (Nagy József:2015), ez esetben viszont a folyamatos repetíció sikerélményhez juttatta a hallgatókat.

A félév végén beadott dolgozatok néhány szempont mentén (a feladat leírása; a feladat elemzése (felhasználás, korosztályi hasznosíthatóság, veszélyei, fő fejlesztési területei, továbbfejlesztése stb.); a feladat hallgatóra gyakorolt hatása (jelenlegi tanulmányaiban miként segítette, hallgatóban mit fejlesztett; szakirodalom) kérte számon a hallgatói megszerzett tudást. Mindenki egy gyakorlatot választhatott és az imént említett szempontok alapján, valamint saját ötletek beiktatásával írta meg összegzését. Nagyon pozitív, hasznos írások születtek, melyek legtöbbje

valódban átgondolt munka volt, valamint sokak kreatívan továbbfejlesztették választott gyakorlatukat.

4. Összegzés

A félév zárásával a tantárgy nevét megváltoztatnám *Kreatív szolfézs, hallás- és ritmusérzék fejlesztése* névre, hiszen sokkal tágabb kontextusban értelmezhető ez a fejlesztőmunka, mint a hagyományos értelemben vett szolfézsórákon. A résztvevői magatartás is bizonyítja az óra hasznosságát, hatékonyságára pedig a zenei készségekben való fejlődés mutat rá.

Irodalomjegyzék:

Fekete Anikó (2018): *A kreatív zene Magyarországon – Sáry László munkásságának előzményeiről, életpályájáról*. Parlando folyóirat, 5.,

Fekete Anikó (2015): *Játszani jó!*, Aktivitás Alapítvány, Budapest.

Fekete Anikó (2017): Zenei nevelés Új-Zélandon. *Tanulóközpontú oktatás, módszertani megújulás a szakképzésben és a felsőoktatásban*, 137-145. (Letöltés dátuma: 2018. máj. 1.) http://tmpk.uni-obuda.hu/letoltes/Trefort_konferencia_kotet-7-20170216.pdf

Kádár György (2010): A jövő iskolájának zenei neveléséről. *Üzenet a jövő iskolájának Konferencia*.

Montágh Imre (2016): *Tiszta beszéd*, Holnap Kiadó, Budapest, 78.

Nagy József (2015): *Új pedagógiai kultúra*, Mozaik Kiadó, Szeged.

Sáry László (2000): *Kreatív zenei gyakorlatok*. Jelenkor Kiadó.

Tóth Árpád előadása: (Letöltés dátuma: 2018. máj. 1.) https://www.youtube.com/watch?v=D_wM8bjQ_KE&t=3s